

para comprender qué asuntos movilizan la atención del movimiento feminista y desde qué perspectivas se están analizando.

DAVID JOSÉ MUÑOZ GONZÁLEZ

Dmunoz10@xtec.cat

**Tàcita Muta (Grup d'Estudis de
Dones i Gènere a l'Antiguitat)**

D.O.I.: 10.1344/Lectora2023.29.20

I desitjo i cremo. Poesies incompletes

Safo de Lesbos. Edició, introducció i traducció d'Eloi Creus. Epíleg de Maria Callís.

Barcelona, Proa, 2022, 344 pp. ISBN: 978-84-758-8948-1

Tal com informa la contracoberta, “aquesta edició recull per primer cop en vers català tots els fragments llegibles de Safo, també els descoberts més recentment”, acompanyats “d’un breu comentari i d’una nodrida selecció de testimonis que ajuden a interpretar la poesia de Safo i la imatge que en tenien els antics”. És aquesta la proposta d'Eloi Creus en la seva edició bilingüe grec-català, titulada a partir del fr. 36, “dos verbs relacionats amb el lèxic de la passió amorosa” (293) que donen a la lectora una idea del to i la temàtica de la poesia de Safo. El subtítol, al seu torn, juga amb el fet que és l’edició d’una obra fragmentària i una selecció de fragments, ja que s’han descartat aquells massa malmesos.

Com tota edició d’un text antic, el corpus va precedir d’una nota introductòria en què el traductor presenta un estat de la qüestió que recull de manera sintètica, però molt clara i ordenada, tot allò que s’ha de saber de l’obra, incloent el que se n’ha dit des de l’antiguitat. A l’epíleg, Maria Callís recorre alguns dels tòpics literaris que fan de Safo una poetessa tan eloqüent avui dia, relacionant-la amb altres poetes catalanes, per acabar reivindicant, entre d’altres coses, la importància d’aquestes autores com a referents i la seva vigència.

Aquesta edició, tal com està concebuda i redactada, manté una sana equidistància entre el to acadèmic i divulgatiu. La introducció està ben referenciada i és molt completa, sense tancar-se en tecnicismes i explicant amb notes al peu, quan cal, conceptes que el públic general pot no entendre. Finalment, exposa també les teories actuals sobre la biografia de Safo, sense deixar de comentar les dades que ens ofereixen els seus testimonis i poemes. En la seva descripció, Creus posa atenció al que s’ha arribat a anomenar “la qüestió sàfica”: quina mena de relació tenia Safo amb les noies que apareixen a la seva obra.

En relació amb aquesta voluntat de fer un llibre que es pugui gaudir (i que no sigui només acadèmic), l'edició del text de Creus accepta conjectures de reconstrucció en alguns poemes, sempre i quan aquestes els facin llegibles, i apareixen degudament explicitades a l'aparat crític del final del llibre. Veiem clar perquè Creus diu que “aquesta edició no és ni vol ser acadèmica, encara que ha partit, és clar, del rigor filològic. Vol ser, sobretot, un llibre de poesia” (29). A més a més, hi ha una concisa història de la transmissió textual del corpus sàfic a l'abast de qual-sevol, sigui o no entès en qüestions de crítica filològica. En aquest punt inclou una revisió de les traduccions anteriors de Safo en català, per enllaçar-la amb la seva proposta i justificar-la.

“Una Safo en vers: criteris de la traducció” és un apartat teòric —més tècnic que els precedents— sobre l'adaptació dels metres antics a les llengües romàniques. Malgrat que pot semblar una mica críptic a algú no iniciat en el tema de la mètrica antiga, segueix amb la mateixa claredat expositiva i tampoc és imprescindible per llegir la traducció. Aquí el traductor exposa la seva adaptació dels versos sàfics a la nostra llengua: la seva recerca sobre la traducció de la poesia l'ha portat a defensar la traducció poètica com a única via per a la traducció de poesia. Funciona a partir d'un principi bàsic: el que és poesia a la llengua original s'ha de poder llegir també com a tal en català.

Després d'una nota bibliogràfica, arribem a la traducció dels poemes. Creus aconsegueix compondre versos catalans que no només transmeten el que diu l'original, sinó que, en la llengua d'arribada, sonen bé. A diferència d'altres traduccions de poesia antiga, aquesta traducció permet llegir-la com s'hauria de fer: recitant-la. El seu català és esplèndid i regala a la lectora una sonoritat especial. De tant en tant, també, juga amb alguna referència intertextual, com quan, al fr. 31, tradueix “ὀππάτεσσι δ'οὐδὲν ὄρημι” per “als ulls se m'hi ha posat un tel”, jugant amb el poema de Maragall, “La vaca cega” (“el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre / se li ha posat un tel”).

Després dels poemes trobem una selecció de cinquanta-cinc testimonis, els més rellevants i interessants. L'últim de tots és l'*Heroida* 15 d'Ovidi, en la traducció poètica d'Estela Mas. Mas va treballar l'adaptació dels versos elegíacs i per això s'inclou la seva traducció en aquest volum, que vol ser un llibre de poesia de principi a final.

A més a més, els poemes millor conservats i/o de contingut més interessant compten amb un comentari al final del llibre que serveix per contextualitzar el fragment o oferir-ne una interpretació. Alguns d'aquests comentaris inclouen referències a versos o paraules concretes, quan aquestes poden resultar d'interès, o quan cal justificar-ne la traducció. En alguns casos, hi ha fins i tot referències a altres poemes (des d'Ovidi fins a Carner), quan aquests evoquen els mateixos temes. Al seu torn, la posició perifèrica en què es troben aquests comentaris ens

convida de manera velada a dirigir-nos primer al text grec i la seva traducció, és a dir, a centrar la nostra mirada a la poesia mateixa. Tot i això, no deixen de ser interessants de consultar. Per exemple, el comentari al fr. 31 no només ens presenta la problemàtica a l'hora d'interpretar l'expressió “χλωρότερα ποίας”, sinó que també presenta la traducció del mateix Creus del cant 51 de Catul, pràcticament una traducció llatina d'aquest poema sàfic. En diversos comentaris també es fa referència als testimonis, de manera que s'enllaça el contingut poètic amb les interpretacions antigues i modernes.

En conclusió, *I desitjo i cremo* és recomanable tant per a filòlegs com per a lectores que senzillament vulguin llegir alguna cosa de lírica antiga, perquè el rigor de les dades que ofereix conviu a la perfecció amb una exhortació directa a la lectora que l'ànima a una interpretació lliure. Al cap i a la fi, “gaudir-ne i interpretar-la des de l'òptica que li plagui”, diu Creus, és “la gràcia dels clàssics” (26).

MARIA NAVARRO

mnaval16@xtec.cat

D.O.I.: 10.1344/Lectora2023.29.21

IES Lluís Companys (Ripollet)

Hildegard von Bingen. Nel cuore di Dio

Sara Salvadori

Milán, Skira, 2021, 144 pp. ISBN: 978-88-572-4658-1

Hildegard of Bingen. In the Heart of God

Sara Salvadori, traducción de Oona Smith y Susan Ann White

Milán, Skira, 2021, 144 pp. ISBN: 978-88-572-4659-8

Esta es la segunda publicación que Sara Salvadori dedica al análisis de las miniaturas de los manuscritos de Hildegarda de Bingen (1098-1179), creadora germánica polifacética, *magistra* benedictina, autora de un amplio corpus que incluye obras visionarias y de exégesis, hagiografías, un tratado de medicina, un “lenguaje desconocido”, poemas, composiciones musicales y un extenso epistolario.

En su libro anterior, *Hildegard von Bingen: A Journey into the Images* (Skira, 2019), Salvadori traza un recorrido por los engranajes alegóricos y las arquitecturas simbólicas de la primera obra de visiones de Hildegarda, *Scivias* o *Conoce los caminos* (1141-